

modern. Cele câteva lucrări păstrate în Muzeul timișorean și cercetările lui Ioachim Miloia asupra vieții sale nu îl fac cunoscut într-o măsură mai mare decât pe ceilalți. M. Velceleanu a înființat, în atelierul său dela Bocșa Montana, o adevărată școală de pictură, în care se perindă ucenici dintre țărani — din rândul acestora va fi fiul de iconar *Nicolae Popescu*, cel mai mare pictor al Banatului — dar și zugrăvi în vârstă, pătrunzându-se de spiritul înnoitor. Așa sunt Dimitrie Mihailovici care l'ajută pe M. Velceleanu în 1830 la zugrăvirea bisericii din Călnic, Nicolae Mărișescu din Bocșa Montană, Teodor Gherdanovici din Lugoj, Filip Matei din Bocșa, care va fi maestrul dintâi al lui Ioan Zaicu și alții, asigurându-se în chipul acesta unitatea stilistică a școlii printr-o soluție de continuitate care nu lasă de o parte aproape niciun nume din istoria picturii românești din Banat. Pentru a pricepe chipul în care înțelegeau pictorii acestor școli țărănești să interpreteze laic temele biblice în icoanele ce executau, putem urmări într-o pânză a unui anonim din școala lui M. Vel-

celeanu, o « Cină de taină » de dimensiuni destul de mari (0,730 x 0,910 m), aflată în depozitul Muzeului din Timișoara, tendința realistă de a introduce în vechea iconografie elemente noi, observate în viața de toate zilele. Astfel, pe masa la care stau înșirați rigid, într'un ritm destul de tradițional, apostolii cu Hristos, la mijloc apare pe un taler un rumen purcel fript — mâncare de lux de predilecție a locuitorilor din câmpia Banatului — așezat lângă potirul mistic. Gestul sacramental al frângerii pâinii cu mâinile apare de asemenea destul de inutil de vreme ce pe masă se găsesc mai multe cuțite. Este un exemplu de amestecul elementelor locale realist observate, într-o pictură care, aparent, în linii generale, păstrează stilul tradițional.

Cunoscând antecedentele acestea ale picturii moderne românești din Banat, devine mai ușoară studierea unor figuri de primă mărime, cum sunt pictorii Nicolae Popescu și Ioan Zaicu, și a legăturilor lor adânci cu arta locală, a țăranului bănățean.

I. F.

CÂTEVA PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU BIOGRAFIA LUI G. ASACHI

M'am întrebat adesea de unde poate veni numele cunoscutei « Albine Românești » a lui Asachi? El a fost pus uneori în legătură cu mult răspândita « Albină Nordică », ceea ce însă nu pare convingător. Dar, mai zilele trecute, parcurgând introducerea la romanul lui Stendhal « Henri Brulard », în ediția Champion,¹ am aflat că unul din volumele manuscrisului din Grenoble, scris între Noembrie 1835 și Martie 1836, este însoțit de gravuri liniare, după operele multor pictori italieni ai Renașterii, tăiate dintr-o revistă atunci în mare favoare, « L'Ape Italiana ». Fără îndoială, de aici a trebuit să-i vină lui Asachi ideea pentru numele revistei sale, apărută în 1829, cunoscute fiind relațiile sale cu Italia și dragostea față de această țară. Și poate, asemănarea voită nu s'a mărginit numai la nume, a trecut mai departe la conținut. Foia moldovenească, ca și albina italiană, culege cam de toate, dar dă o preferință evidentă chestiunilor culturale și adesea publică ilustrații după opere de artă cunoscute.

Un alt episod însemnat din viața lui Asachi este cea al prieteniei cu Bianca Milesi, « Leuca » amintirilor sale din tinerețe. Detaliile privitoare la această pasiune ne sunt cunoscute din trei izvoare: o « Notice Biographique » a lui Emile Souvestre,² în care se povestește viața Biancăi Milesi; articolul doctorului C. I. Istrati « Din Trecutul nostru »³ și monografia lui E. Lovinescu, în care știrile culese din cele două publicații anterioare sunt coordonate și contopite, nu fără oarecare erori. Cum cea mai mare parte a acestor știri provin dela Asachi, ele au o coloratură specială, nu rareori se contrazic, tind la crearea în jurul celor doi îndrăgostiți a unei atmosfere de legendă, în care amintirea perechilor celebre de amorozați Laura și Petrarca, Beatrice și Dante, este evidentă. Asachi, natură duioasă, își creează un rol simpatice în această legătură, desigur nu din lipsă de sinceritate, dar dintr-o falsă judecare a situației și a firii veritabile a partenerei sale. Iar cei care au tratat acest subiect mai târziu, informați numai dintr-o parte, necunoscând în întregime

¹ Oeuvres complètes de Stendhal, Vie de Henri Brulard, Paris, v. I, Honoré et Edouard Champion, 1913, p. XLVI.

² După Lovinescu, apărută în Paris, la 1854, p. 129.

³ Dr. C. I. Istrati, Din trecutul nostru, articol publicat în « Literatură și Artă Română », 1909, anul XIII, numerele din Iulie, August și Septembrie.

rolul pe care l'a avut în acest episod Bianca, mai ales nedându-și seama de caracterul energic și de însușirile rare ale acestei femei excepționale, au tratat-o ca pe o îndrăgostită oarecare.

S'au cunoscut — lucrul nu este absolut sigur, căci Asachi îl povestește în două feluri deosebite — într'un magazin de articole pentru pictori, Moscardini, din Piazza di Spagna. S'au revăzut în fața Stanzelor lui Rafael, pe care le copiau și unul și altul. Dintru început, Bianca își ia un rol de conducătoare, de protecoare oarecum a acestui străin plin de dorința de a se instrui, care se găsea singur în Roma. E mai tânără ca el cu doi ani, fiind născută în 1790, dar este mult mai matură, mai voluntară, știe mai ales ce vrea. Aparține uneia dintre familiile cele mai cunoscute din Milano, căci după mamă este o Viscontini. Știm ce era Milanul în această vreme, importanța ce se acorda aici artelor, mai ales muzicii, luxul ce domnea în clasele avute, interesul pe care-l acordau, mai degrabă pe ascuns, politiciii, după ce cunoscuseră două invaziuni: pe cea a Francezilor, la început primiți destul de simpatic, în numele Revoluției, mai în urmă detestați; apoi pe cea a Austriacilor, urâți de moarte. Stendhal, în numeroasele sale lucrări despre Italia, ne informează despre cele mai mici detalii, ne face un tablou complet, viu și sugestiv al vieții milaneze.

Familia Biancăi e liberală, și în aceste idei fu și ea crescută, după ce revenise, nu dela o mânăstire, cum spune E. Lovinescu, ci dela un pension de călugărițe din Saint-Germain en Laye. Din cea mai fragedă copilărie ea este obișnuită să audă și, mai târziu, să aprecieze singură evenimentele politice la care asistă și care sunt cu adevărat senzaționale. Se cultivă citind și călătorind. Își formează un tezaur de cunoștințe în care literatura și știința țin un loc egal. Scrie chiar, ca și mama ei, în casa căreia se întrunea adesea tot ce Milanul avea mai de preț. Dela o vreme, Bianca e cuprinsă de dorința de a deveni pictoriță. La lecții cu cel mai vestit pictor milanez de atunci, prieten al familiei, Andrea Appiani, care-i face chiar portretul, dăruit mai târziu lui Asachi¹.

Dar Appiani e bătrân și paralizat în ultima vreme². Probabil încă de mai înainte el încease de a mai da lecții. Bianca are nevoie să-și continue învățătura, în care scop merge la Roma, poate împreună cu mama ei, după cum s'ar înțelege din unele împrejurări povestite de Asachi. Și aici se găseau artiști, cunos-

cuți sau în relații de prietenie cu familia: pictorul Michael Köck, și, mai ales, cel mai ilustru sculptor al vremii, Antonio Canova.

Grație Biancăi, Asachi pătrunde în aceste cercuri artistice, frecventate de tot ce era mai distins în Roma, ca italieni și străini, cunoaște o lume pe care niciun alt român plecat la studii n'ar fi putut-o cunoaște. «Muza moldoromânului», cum o numește Asachi cam naiv pe prietena sa, nu este numai inspiratoarea poeziilor puerele, italiene și române, pe care le produce Asachi în acea vreme; ea este educatoarea lui, își ia din ce în ce un rol de îndrumător asupra acestui spirit docil și plin de bune intenții, dar timid.

Cât de departe merge influența ei asupra lui Asachi se vede și din faptul că, sacrificându-și dragostea, care era reală, cum o dovedesc atâtea probe palpabile, ea își îndeamnă iubitul să se întoarcă la Iași, atunci când află, prin relațiile ei, dela Generalul Miollis, guvernatorul francez al Romei (și numai acest lucru e de natură să ne dovedească cât de important personaj devenise Bianca), că Napoleon pregătește expediția contra Rusiei, în 1812.

Printre planurile romantice concepute de Napoleon în această culme a gloriei sale, după care a urmat imediat declinul catastrofal, era și acela al reconstituirii Daciei. Bianca consideră că Asachi poate juca un rol important în această împrejurare și îl silește să plece. Rămasă singură, ea continuă să se cultive și să se intereseze din ce în ce mai mult de societatea secretă ce se formase atunci pentru liberarea Italiei, pentru triumful ideilor liberale în lume. Personalitatea ei energică, acțiunea ei curajoasă, o impuse atenției patrioților, cu toată tinerețea ei. Devenită suspectă, deci în primejdie, ea fuge în 1822 în Franța, unde însă continuă cu și mai multă energie activitatea de carbonară. În 1825 e la Genua, unde se căsătorește cu doctorul francez Charles Mojon, și el un bărbat cu idei înaintate, singurul om generos din Genua, orașul avarilor și al egoiștilor interesați, după cum îl califică Stendhal³. Împreună cu Mojon, ea se stabilește apoi la Paris, unde ajută pe toți patrioții italieni stabiliți acolo, câștigă pentru ei simpatiile progresiștilor, ca de pildă pe cea a lui Michelet și Quinet, în scurt, duce o acțiune atât de utilă și de efectivă, încât Manzoni o numește «Madre della Patria».

Este interesant să se știe că la Paris, Bianca se întâlnește cu Ermiona, fiica lui Asachi, ceea ce dovedește că, deși pentru acest interval nu mai avem știri precise dela Asachi, asupra

¹ Cf. Lovinescu, Gheorghe Asachi, p. 25, nota 2.

² Fusese lovit de un atac de apoplexie în 1813 și a murit în 1817.

³ Stendhal, Promenade dans Rome, Ed. Champion, p. 113 și 293. «J'y ai vu un médecin célèbre qui se fâche lorsque les Anglais veulent payer à chaque visite. Malgré cet élatant contraste, Gènes n'en est pas moins, la ville de l'avarice...». (Acolo am văzut un medic celebru care se supără când Englezii vor să plătească la fiecare vizită. Cu tot acest contrast isbitor, Genua nu e mai puțin orașul zgârceniei).

prietenei sale, ea rămăsese totuși în relații cu acesta. Ermiona se găsea în capitala Franței cu un copil din prima căsătorie. În casa Biancăi, se spune, ea cunoaște pe Edgar Quinet, marele istoric, idolul tineretului liberal. Atunci când acesta, persecutat de oficialitate, văduv, obligat să se expatrieze la Bruxelles, după proclamarea lui Napoleon al III-lea ca împărat, este singur și nenorocit, el găsește în fiica lui Asachi, după moartea în aceeași zi, în 1849, a prietenilor lor comuni, Bianca și doctorul Mojon, o fire înțeleghătoare, doritoare să se sacrifice pentru a-i ușura viața materială. Și astfel, în 1851 ei se căsătoresc.

Ce a urmat după această dată se cunoaște din

studiile scrise la noi despre Asachi. Ar mai fi de lămurit numai chestiunea copiilor acestuia, care, la o cercetare mai atentă a împrejurărilor în care au trăit, a relațiilor lor cu Asachi, poate oferi oarecare surprize.

Un lucru important de remarcat în legătură cu Bianca Milesi, este că ea este nepoata Matildei Dembovski Viscontini, prietena cea mai iubită a lui Stendhal, moartă în 1822, pe care acesta o regretă mai mult decât pe oricare alta dintre numeroasele sale cunoștințe și pe care o amintește, adesea, în cursul scrierilor despre Italia, fie sub numele Metilde, fie numai cu inițiala M. sau cu prima silabă Mat.

G. O.

ATITUDINEA PROTESTATARĂ A LUI THEODOR AMAN FAȚĂ DE MONARHIE ȘI REGIMUL EI POLITIC*

Activitatea patriotică a lui Theodor Aman în domeniul picturii este astăzi îndelung cunoscută, deși și în această privință mai pot fi scoase la iveală aspecte noi. Mai puțin cunoscută este activitatea patriotică a pictorului manifestată în cadrul vieții publice, fie că este vorba de relațiile sale personale, sau de atitudinea luată cu ocazia unor evenimente și împrejurări diferite.

Cercetări recente cu privire la Theodor Aman au scos la lumină documente socotite — de un sfert de veac și mai bine — pierdute, sau pe care burghezo-moșierimea de odinioară s'a străduit cu grijă să le ascundă sau chiar să le distrugă.

Baza materialului documentar la care ne vom referi în rândurile de față este oferită de bogata corespondență purtată în limba franceză de Th. Aman cu fratele său mai mare, între anii 1870—1885. În componența ei actuală ea cuprinde 59 de scrisori adresate de pictor lui Alexandru Aman. Deosebit de aceasta am putut regăsi șapte epistole adresate de acesta artistului. Ultima dintre ele, scrisă în anul morții lui Alexandru, e păstrată în « Dosarul Aman » al Academiei R.P.R., iar celelalte se află la o parte din descendenții Anei Th. Aman. Cercetarea atentă a corespondenței ambilor frați arată că nu toate scrisorile lui Theodor Aman dintre 1870 și 1885 către Alexandru s'au păstrat. Lipsesc îndeosebi anii afirmării independenței noastre de stat 1877 și 1878, după cum lipsesc scrisorile dinainte de 1871, al căror conținut l'am putut recupera în parte, din răspunsurile lui Alexandru către Theodor, dar aceasta

numai pentru unele epistole din 1870. Într'adevăr câteva din scrisorile trimise de Alexandru fratelui său în acest an, au fost păstrate de pictor și lăsate împreună cu multe alte documente, soției sale. O parte din acestea au fost donate în 1919 de Aneta Aman, Academiei Române. Restul, un important mănunchiu de peste 150 de piese, împrumutate în 1926 pictorului Horațiu Dumitriu, în vederea întocmirii unei monografii, au rămas ca și pierdute vreme de aproape 25 de ani. Faptul se explică ținând seama că moartea atât a soției lui Aman cât și a lui Horațiu Dumitriu, s'a întâmplat aproape în același timp, în Martie-Aprilie 1926. Astfel, documentele au fost date uitării, s'au risipit pe la diverse persoane din familia soției artistului și multe chiar au dispărut.

Cercetările noastre au dus la regăsirea a mai mult de 100 din documentele în cauză (scrisori de familie, acte, contracte, invitații, corespondență cu străinii, proiecte, testamentul, fotografii, schițe, liste de tablouri, hârtii în legătură cu Muzeul Aman etc.), celelalte rămânând probabil pierdute.

Domnia lui Carol I a însemnat pentru Aman o perioadă de intens sbucium moral, de amară și ostenitoare cheltuială sufletească, nu lipsită de clipe de durere, dublate de altele pline de revoltă și dispreț. Exceptând perioadele lipsă menționate, corespondența ne desvăluie cu regularitate gândurile intime ale artistului și patriotului care și vedea țara sângerând sub ghiarele lacome ale monarhiei și monstruoasei coaliții burghezo-moșierești. Toate eforturile sale pe

* Rezumat din Comunicarea prezentată în ședința Secțiunii a VI-a a Academiei R.P.R. din 31 Octombrie 1952.